

De weg naar de rechtsstaat

Korte omschrijving

In deze werkvorm koppelen de leerlingen in groepen historische voorbeelden aan de vier kenmerken van een rechtsstaat: legaliteitsbeginsel, grondrechten, scheiding der machten en onafhankelijke rechtspraak.

Let op: de kenmerken van de rechtsstaat zijn in verschillende vormen terug te vinden in de geschiedenis. Dit betekent **niet** dat de mensen toen ook daadwerkelijk in een rechtsstaat leefden. Vaak ontbraken de overige vereisten van een rechtsstaat. De totstandkoming van de moderne rechtsstaat is daarnaast ook geen lineair proces geweest, want op veel momenten vielen de kenmerken van de rechtsstaat ook weer weg

Leerdoelen

- De leerlingen kennen de vier kenmerken van een rechtsstaat: legaliteitsbeginsel, grondrechten, scheiding der machten en onafhankelijke rechtspraak.
- De leerlingen kunnen historische voorbeelden benoemen van kenmerken van de rechtsstaat.
- De leerlingen kunnen uitleggen waarom een voorbeeld past bij een kenmerk van de rechtsstaat.

Duur

30 minuten

Doelgroep

Vmbo gl/tl, havo, vwo

Benodigd materiaal

- PowerPoint 'De weg naar de rechtsstaat'
- Per groepje een set kaartjes van 'De weg naar de rechtsstaat informatiekaarten'
- Optioneel: per groepje vier stukjes touw/lint en twaalf paperclips/knijpers
 - Je kunt hierbij ook ieder groepje een eigen kleur lint, paperclips of knijpers geven, zodat je bij de nabespreking duidelijk ziet welke keuzes de groepen hebben gemaakt.

De werkvorm stap voor stap

Stap 1: introductie rechtsstaat (5 minuten)

Dia 2 en 3

Toon de leerlingen de verschillende kenmerken van een samenleving. Stel hun de vraag of deze kenmerken passen bij Nederland (een goed functionerende rechtsstaat) of Rusland (een slecht functionerende rechtsstaat). Klik op het kenmerk om deze naar de juiste kolom te verplaatsen.

Differentiatie: Van deze opdracht zitten twee versies in de PowerPoint. Versie A gebruikt duidelijkere tegenstellingen, versie B heeft voorbeelden die meer uiteenlopen. We raden aan om versie A te gebruiken bij vmbo gl/tl-groepen en versie B bij havo/vwo-groepen of groepen die al meer kennis hebben over de rechtsstaat.

Je kunt de dia die je niet wilt gebruiken op verborgen zetten of verwijderen uit de presentatie.

Dia 4

Besprek met de leerlingen wat de kenmerken zijn van de rechtsstaat: legaliteitsbeginsel, grondrechten, scheiding der machten en onafhankelijke rechtspraak.

- **Legaliteitsbeginsel:** in een rechtsstaat mag de overheid alleen iets doen wanneer het gebaseerd is op de wet. Daarnaast mag de overheid alleen iemand veroordelen voor een handeling als die wettelijk strafbaar was op het moment dat die gepleegd werd (dus niet met terugwerkende kracht).
- **Grondrechten:** in een rechtsstaat hebben de burgers fundamentele grondrechten en vrijheden die hen beschermen tegen de macht van de overheid. Een aantal bekende grondrechten zijn bijvoorbeeld de vrijheid van meningsuiting, het verbod op de doodstraf en het recht op gelijke behandeling.
- **Scheiding der machten:** in een rechtsstaat is de macht verdeeld over drie instellingen: de wetgevende macht (parlement), de uitvoerende macht (regering) en de rechtsprekende macht (rechters).¹ Door de macht te verdelen kan de kans op machtsmisbruik verkleind worden. Kort samengevat: 'de slager mag niet z'n eigen vlees keuren'.
- **Onafhankelijke rechtspraak:** in een rechtsstaat moeten de rechters op een onafhankelijke en onpartijdige manier tot hun oordeel komen. Om dit te bereiken mag de overheid rechters bijvoorbeeld niet ontslaan en mogen rechters enkel oordelen op basis van wetten, verdragen en jurisprudentie.

¹ In de praktijk zijn de machten in Nederland niet volledig van elkaar gescheiden. Zo mogen bijvoorbeeld ministers net als het parlement wetten voorstellen. We spreken daarom soms ook wel van de spreiding der machten.

Stap 2: historische voorbeelden koppelen (15 minuten)

Dia 5

Verdeel de klas in groepen van 2-4 leerlingen. Deel aan iedere groep een setje informatiekaarten uit. Geef per groepje eventueel ook vier stukjes touw/lint en twaalf paperclips/knijpers.

Leg de leerlingen uit dat op ieder kaartje een historisch voorbeeld staat van een kenmerk van de rechtsstaat.

De leerlingen bekijken de kaartjes en bedenken met elkaar aan welk kenmerk van de rechtsstaat het historische voorbeeld gekoppeld kan worden. Ieder voorbeeld kan aan meerdere kenmerken van de rechtsstaat gekoppeld worden, afhankelijk van de toelichting die de leerlingen erbij geven. De leerlingen mogen dus kiezen bij welk kenmerk zij het voorbeeld het beste vinden passen. Vervolgens plaatsen de leerlingen het kaartje bij het kenmerk door vier stapeltjes te maken of door de kaartjes aan het juiste touwtje/lintje vast te maken.

Als je ervoor kiest de leerlingen de kaartjes te laten vastmaken aan een touw/lintje, laat je hen deze wanneer ze klaar zijn op een centrale plek in het lokaal ophangen (bijvoorbeeld bij het bord). Zorg ervoor dat dezelfde kenmerken bij elkaar hangen.

Stap 3: nabespreking (10 minuten)

Dia 6

Besprek klassikaal met de leerlingen welke verdeling zij in hun groepjes gemaakt hebben. Veel kaartjes kunnen gekoppeld worden aan meerdere kenmerken van de rechtsstaat, het is dus mogelijk dat de groepjes verschillende verdelingen gemaakt hebben. Het belangrijkste is dat de leerlingen kunnen toelichten waarom zij vinden dat een historisch voorbeeld bij een bepaald kenmerk past.

Benoem als conclusie dat de kenmerken van onze rechtsstaat niet zomaar zijn ontstaan. In het verleden zijn deze kenmerken langzaam ontwikkeld tot ons huidige systeem. Dit betekent echter niet dat de mensen vroeger ook in een rechtsstaat leefden; vaak ontbraken de andere kenmerken van een rechtsstaat. De ontwikkeling vond ook niet lineair plaats, want op veel momenten vielen de kenmerken van de rechtsstaat ook weer weg (koningen grepen meer macht, geloofsvrijheid werd beperkt, etc.). Ook golden de rechten en bepalingen uit de voorbeelden lang niet voor alle inwoners. Vaak profiteerden enkel rijke, mannelijke burgers ervan.

Antwoordsuggesties

	Legaliteits- beginsel	Grondrechten	Scheiding der machten	Onafhankelijke rechtspraak
The Bill of Rights		⊙	⊙	
Over de geest van de wetten			⊙	
Amerikaanse grondwet		⊙	⊙	⊙
Magna Carta	⊙		⊙	
Code Napoléon	⊙			
Codex van Hammurabi	⊙			
De Twaalf Tafelen	⊙	⊙		
De Verklaring van de Rechten van de Mens en de Burger	⊙	⊙		
Unie van Utrecht		⊙	⊙	
Habeas Corpus Act	⊙	⊙	⊙	
Romeins burgerrecht	⊙	⊙		⊙
Act of Settlement			⊙	⊙